

Βασιλική Παπαδιώτη - Αθανασίου¹

Μονογονεϊκές ή Διγονεϊκές οικογένειες Μια διαφορετική σημασιότητα στις οικογένειες με παιδιά χωρισμένων γονέων

Μεταξύ των πολλών αλλαγών που έγιναν στο θεσμό της οικογένειας τις τελευταίες δεκαετίες, η αύξηση των διαζυγίων είναι από τις πιο σημαντικές. Παρόλο που τα ποσοστά είναι διαφορετικά από χώρα σε χώρα, όπως και μέσα στην ίδια τη χώρα από περιοχή σε περιοχή, παντού, οι αριθμοί είναι υψηλοί (Boh, 1989, Muncie et al., 1995, Lester, 1996).² Με βάση το ρυθμό στην αύξηση των διαζυγίων που παρατηρείται στις ΗΠΑ π.χ., υπολογίζεται ότι μόνο το 1/3 των ζευγαριών θα ζήσουν μαζί ώσπου να πεθάνει ο ένας εκ των δύο. Τα υπόλοιπα 2/3 θα καταλήξουν σε διαζύγιο (Bumpass et al. 1990).

Εξαιτίας του υψηλού αριθμού των διαζυγίων, έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των παιδιών που μένουν σε οικογένειες με παρόντα τον ένα μόνο γονέα. Το 1993 υπολογιζόταν ότι πάνω από ένα εκατομμύριο οικογένειες στην Αγγλία αποτελούνταν από ένα γονέα. Το μεγαλύτερο ποσοστό, πάνω από το 60%, των οικογενειών αυτών είναι οικογένειες με

χωρισμένους και διαζευγμένους γονείς (Gittins, 1993).

Οι μέχρι τώρα έρευνες δείχνουν ότι ο χωρισμός των γονέων αποτελεί μια τραυματική εμπειρία για τα παιδιά (Mitchell, 1985, Guidubaldi et al., 1992, Lengua, et al., 1995)³, παρόλο που κάθε περίπτωση είναι διαφορετική, και σε πολλές περιπτώσεις το διαζύγιο αποτελεί την καλύτερη λύση (Holdnack, 1992, Rutter, 1980). Από τους πολλούς παράγοντες που επηρεάζουν την προσαρμογή του παιδιού μετά το διαζύγιο, έχει φανεί ότι η σχέση και η επικοινωνία του παιδιού με τον γονέα που φεύγει από το σπίτι, όπως και η σχέση μεταξύ των γονέων του, μετά το διαζύγιο, είναι από τους πιο σημαντικούς.

Παιδιά που έχουν καλή σχέση και με τους δυο γονείς μετά το διαζύγιο, και οι γονείς τους συνεργάζονται και μεριμνούν και οι δύο για τις υποθέσεις του παιδιού, έχουν καλύτερη προσαρμογή, τόσο αμέσως μετά το διαζύγιο, όσο και μακροχρόνια

1. Η Βασιλική Παπαδιώτη - Αθανασίου είναι Επικ. Καθηγήτρια, στον Τομέα Ψυχολογίας, της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων.

2. Σύμφωνα με παλαιότερα στατιστικά δεδομένα, στη Σουηδία π.χ., όπου ο αριθμός διαζυγίων είναι από τους υψηλότερους, το 1985, το ποσοστό ανερχόταν σε 45% έναντι 24,5% το 1971 (Eizenberg 1994). Στην Ελλάδα παρόλο που οι αριθμοί είναι πολύ μικρότεροι ακολουθούν ωστόσο, την ίδια αυξητική τάση. Ο αριθμός διαζυγίων έχει διπλασιαστεί μέσα στα τελευταία 10 χρόνια (Παπαδιώτη Αθανασίου, 1995).

3. Ο βαθμός του στρες που δημιουργείται στο παιδί από την όλη διαδικασία του χωρισμού των γονέων, πριν, κατά τη διάρκεια, και μετά το διαζύγιο, σύμφωνα με τις έρευνες που επικεντρώνονται στη μελέτη των διεργασιών της οικογένειας, θεωρείται ως ο πιο σημαντικός παράγοντας για την ψυχική υγεία του παιδιού μετά το χωρισμό των γονέων του (Acocck & Demo, 1994, σελ. 45).

(Wallerstein et al. 1989, Gittins, D. 1993, Acock, Demo, 1994, Bolgar et al. 1995, Arditti & Madden-Derdich, 1997).⁴ Ένας από τους λόγους επίσης, που δημιουργεί προβλήματα στα παιδιά και τους γονείς μετά το διαζύγιο, είναι ότι θεωρούν ότι ζούνε σε οικογένειες διαφορετικές από τις φυσιολογικές. Ένας από τους παράγοντες που δυσκολεύει τις οικογένειες με ένα γονέα, αναφέρει ο Clulow (1993), είναι η προσπάθεια που κάνουν να ρυθμίσουν τον τρόπο της ζωής τους σύμφωνα με τον τρόπο ζωής των οικογενειών στις οποίες και οι δύο γονείς ζούνε μαζί, γιατί οι οικογένειες αυτές θεωρούνται φυσιολογικές.

Σκοπός του άρθρου είναι να επισημάνει: α) Τα προβλήματα των παιδιών στις οικογένειες με χωρισμένους γονείς οφείλονται κυρίως στη μείωση των διεργασιών που γίνονται στις οικογένειες αυτές, μετά το διαζύγιο και την απομάκρυνση ενός γονέα, και όχι τόσο στη μορφή της οικογένειας. β) Η λέξη "μονογονεϊκή" που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τις οικογένειες με χωρισμένους γονείς, δε σημασιοδοτεί την ευθύνη και των δύο γονέων προς το παιδί μετά το διαζύγιο, γεγονός που συντελεί στη μείωση της συμμετοχής του γονέα που απομακρύνεται, στην ανατροφή του παιδιού. Σημασιοδοτεί επίσης αρνητικά τις οικογένειες με χωρισμένους γο-

νείς, γιατί τις δηλώνει ως ελλειπτικές.

Η διαφορετικότητα στο θεσμό της οικογένειας

Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα στο θεσμό της οικογένειας σήμερα, είναι η ποικιλία και η διαφορετικότητα. Οι οικογένειες των χωρισμένων γονέων αποτελούν μια μόνο από τις ποικίλες μορφές οικογένειας: Οικογένειες με ζευγάρια που δεν έχουν κάνει γάμο, οικογένειες χωρίς παιδιά -στις περισσότερες περιπτώσεις η μη τεκνοποίηση είναι συνειδητή επιλογή των ζευγαριών-, οικογένειες ομοφυλόφυλων ζευγαριών, οικογένειες με ένα άτομο, και κοινοβιακές οικογένειες, αποτελούν μερικούς από τους τύπους οικογένειας που υπάρχουν σήμερα (Leonard, 1988, Boh, 1989, Gittins, 1993, Acock & Demo, 1994). Το παραδοσιακό μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας που αποτελείται από τον πατέρα, κουβαλητή και τη μητέρα, νοικοκυρά, με τα βιολογικά τους παιδιά, δεν είναι ο μόνος τύπος οικογένειας. Ένα ερώτημα που τίθεται είναι αν οι διαφορετικές αυτές οικογένειες είναι αποκλίνουσες και προβληματικές. Στο ερώτημα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε με βάση τη θεωρία του Κοινωνικού Δομισμού.⁵

5. Ο Κοινωνικός Δομισμός αποτελεί μια νέα σχετικά θεωρητική προσέγγιση για τη διαμόρφωση της γνώσης, παρόλο που η αναζήτηση για τη φύση της γνώσης ανάγεται στη φιλοσοφική διαμάχη ανάμεσα στους ρασιοναλιστές και τους εμπειριστές. Οι ρασιοναλιστές θεωρούν ότι το άτομο φέρει μερικές αρτιοτή δομές με βάση τις οποίες κατανοεί τον κόσμο και επομένως το άτομο είναι φορέας της γνώσης. Οι εμπειριστές από την άλλη πλευρά, θεωρούν ότι υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα την οποία το άτομο κατανοεί με τις αισθήσεις και την εμπειρία του. Η γνώση δηλαδή αποτελεί αντανάκλαση της πραγματικότητας. Φιλόσοφοι, όπως οι Kant, Vico και Wittgenstein θεωρούνται από τους θεμελιωτές της θεωρίας του Δομισμού.

Βασική θέση του Κοινωνικού Δομισμού είναι ότι δεν υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα. Ο κόσμος δεν είναι κάτι που υπάρχει αντικειμενικά, έξω από μας, και μπορούμε να τον καταγράψουμε, όπως είναι. Εμείς δημιουργούμε τη γνώση για αυτόν τον κόσμο και την αλήθεια για τα πράγματα. Όπως αναφέρει ο Hoffman, (1988, σελ. 110), "ο δομισμός θεωρεί ότι η δομή του νευρικού μας συστήματος, από τη φύση της, δεν μας επιτρέπει να γνωρίζουμε τι "πραγματικά" υπάρχει έξω από μας. Ως εκ τούτου, μεταφερόμαστε από την πραγματικότητα του παρατηρούμενου συστήματος (η θέση ότι γνωρίζουμε την αντικειμενική αλήθεια για τους άλλους και τον κόσμο), στην πραγματικότητα ενός παρατηρούμενου συστήματος (τη θέση ότι μπορούμε να γνωρίζουμε μόνο τη δική μας δομή για τους άλλους και τον κόσμο)".

Η προσέγγιση αυτή οδηγεί σε μια σχετικιστική θέση για τον κόσμο. Όπως αναφέρει ο Dallos, (1997), δεν μπορούμε

Βασική θέση της θεωρίας του Κοινωνικού Δομισμού είναι η κριτική στάση και η σχετικότητα σε ό,τι θεωρείται ως Αλήθεια και Πραγματικότητα και η σχετικότητα επομένως των κοινωνικών στάσεων και ιδεολογιών. Η γνώση είναι μια κατασκευή που έκαναν οι άνθρωποι μιας ορισμένης ιστορικής περιόδου και ενός ορισμένου πολιτισμού και δεν είναι η μοναδική Γνώση, ή η Αλήθεια για τον κόσμο. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι η αλήθεια και η στάση μιας εποχής για ένα θέμα αλλάζει σε μια άλλη εποχή. Ως εκ τούτου, η αντίληψη που έχουμε για το ποιες οικογένειες είναι "φυσιολογικές", είναι μια άποψη που συνδέεται με την παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια, που αποτελούσε και αποτελεί ακόμη το κυρίαρχο μοντέλο. Το υψηλό ποσοστό όμως των διαφορετικών οικογενειών σήμερα δείχνει ότι οι άνθρωποι αναζητούν και άλλους τρόπους να είναι μαζί, διαφορετικούς από τον παραδοσιακό. Η ποικιλία στους τύπους οικογένειας στη μεταβιομηχανική κυρίως εποχή, αναφέρει ο Rappoport (1989), προέκυψε από την προσπάθεια των ανθρώπων, μετά τις αλλαγές στον τρόπο ζωής στη βιομηχανική και μεταβιομηχανική εποχή, να βρουν έναν τρόπο να είναι μαζί που να εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες τους.

Ο γάμος αναφέρει ο Clulow (1993), έχει περάσει από έναν κοινωνικό και νομικό θεσμό σε ένα θεσμό σχέσης. Τα άτομα δε δίνουν τόσο σημασία στη μορφή που θα έχει ο τρόπος που θα ζούνε μαζί, όσο αν υπάρχει ουσιαστική σχέση και επικοινωνία μεταξύ τους. Στα πλαίσια της αναζήτησης αυτής προκύπτουν ποικίλοι τύποι οικογένειας.

Στα πλαίσια της συστημικής προσέγγισης της οικογένειας, η θεωρία του Κύκλου ζωής, όπως και η

Δομική, δέχτηκαν αυστηρή κριτική, εξαιτίας του περιορισμού που θέτουν στα πρότυπα λειτουργίας της οικογένειας. Η θεωρία του Κύκλου ζωής (MacGoldrick, 1982), αναφέρεται σε συγκεκριμένα στάδια τα οποία περνά η οικογένεια, κατά την πορεία της εξέλιξής της: Ζευγάρι, γέννηση παιδιών, σχολική ηλικία, εφηβεία, αποχωρισμός, το ζευγάρι ξανά μόνο του. Η κριτική που ασκήθηκε αναφέρεται στο ότι τα στάδια αυτά θεωρούνται ως "φυσιική" και αναπόφευκτη πορεία για κάθε οικογένεια, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό σήμερα δεν ακολουθούν αυτή την πορεία. Η Δομική επίσης προσέγγιση (Minuchin, 1974) θεωρεί ότι η λειτουργική οικογένεια καθορίζεται από την τήρηση μιας συγκεκριμένης δομής και συγκεκριμένων ρόλων, και δεν συμπεριλαμβάνει επομένως, τις οικογένειες στις οποίες υπάρχει διαφοροποίηση (Dallos, 1997). Οι ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις επηρεάζουν ασφαλώς τις αντιλήψεις και τον τρόπο που λειτουργεί η οικογένεια, αλλά οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να διαφοροποιούνται και να επιλέγουν τον τρόπο της ζωής τους. Όπως αναφέρει ο Dallos (1997, σελ. 12), οι άνθρωποι δεν μπορούν να λειτουργούν ως μέρη ενός αλληλεπιδρώντος συστήματος, που λειτουργεί όπως μια μηχανή. Η θέση αυτή αγνοεί τη δυνατότητα που έχουν οι άνθρωποι για αυτονομία επιλογή και έλεγχο της ζωής τους.

Λόγω της μεγάλης διαφοροποίησης που παρατηρείται στις συνθήκες και τους παράγοντες που συνδέονται με τη λειτουργία της οικογένειας, ένα μεγάλο μέρος της έρευνας για την οικογένεια σήμερα, εστιάζεται όχι στη μορφή της, αλλά στις διεργασίες που επιτελούνται στα πλαίσια της οικογένειας.

να μιλάμε για πραγματικότητα, αφού ο κόσμος αλλάζει συνεχώς, και δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι υπάρχει ένας αντικειμενικός τρόπος να ορίσουμε ένα γεγονός, φαινόμενο ή πράξη, παρά μόνο με όρους που αναφέρονται στην προσωπική μας αντίληψη και τις υποθέσεις που εμείς κάνουμε.

Στο χώρο της Ψυχολογίας η θεωρία του Κοινωνικού Δομισμού θεωρείται ότι εισάγεται από τον Gergen με το άρθρο του "Social Psychology as history", που παρουσίασε το 1973. Στο άρθρο αυτό αναφέρει ότι η γνώση είναι ιστορικά και πολιτισμικά περιορισμένη και επομένως σχετική. Ως εκ τούτου, το έργο της Κοινωνικής Ψυχολογίας, έχει τη μορφή της ιστορικής γνώσης, αφού αυτό που μπορεί να κάνει είναι να κατανοήσει και να περιγράψει πώς ο κόσμος εμφανίζεται την παρούσα στιγμή (Butt, 1995, σελ. 11).

Διεργασίες όπως η επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της, η αποδοχή, η υποστήριξη και ο έλεγχος, θεωρούνται βασικές για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού, ανεξάρτητα από τη μορφή που έχει η οικογένεια (Demo, 1992, Acock & Demo, 1994). Ο τύπος οικογένειας επηρεάζει έμμεσα την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μελών της, μέσω των αλλαγών που γίνονται στις διεργασίες της οικογένειας με την αλλαγή της μορφής της. Οι Acock & Demo (1994) στο σύγγραμμα "Family, diversity and well-being", εξετάζουν τις διεργασίες που συνδέονται με την ψυχική υγεία των μητέρων και των παιδιών σε οικογένειες με χωρισμένους γονείς, σε σύγκριση με οικογένειες με μη χωρισμένους γονείς. Οι παραδοσιακές έρευνες, αναφέρουν, εξετάζουν τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδιών στους διαφορετικούς τύπους οικογένειας και αποδίδουν τις διαφορές που βρίσκουν μεταξύ των παιδιών στους διαφορετικούς τύπους οικογένειας, ενώ δεν είναι τόσο ο τύπος της οικογένειας, όσο οι διαφορετικές διεργασίες και οι διαφορετικές σχέσεις που συνήθως συμβαίνουν στους διαφορετικούς τύπους οικογενειών. Όπως αναφέρουν οι ίδιοι (σελ. 49), "Για τους ενήλικες και τα παιδιά, η δομή της οικογένειας επηρεάζει τις σχέσεις στην οικογένεια. Το να ζεις με ένα σύζυγο είναι πολύ διαφορετικό από το να ζεις μόνος. Και το να ζεις με ένα γονέα είναι διαφορετικό από το να ζεις με δύο. Το ενδιαφέρον μας είναι να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο η δομή της οικογένειας είναι ση-

μαντική και τον τρόπο με τον οποίο τα χαρακτηριστικά της οικογένειας, οι σχέσεις και οι διεργασίες είναι σημαντικά" (η υπογράμμιση είναι δική μας).

Η γλώσσα ως παράγοντας αρνητικής σημασιότητας της οικογένειας με χωρισμένους γονείς.

Η γλώσσα, σύμφωνα με τις θέσεις του Κοινωνικού Δομισμού, είναι το βασικό όργανο με το οποίο μεταφέρεται η πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί. Ανεξάρτητα από τη σχετικότητα της γνώσης, οι άνθρωποι δημιουργούν μια γνώση - πραγματικότητα, η οποία όπως αναφέραμε, είναι συνδεδεμένη με την πολιτισμική και ιστορική περίοδο στην οποία ζούμε, και η οποία μεταφέρεται στα άτομα που μιλούν την ίδια γλώσσα. Η γλώσσα εμπεριέχει έτοιμες κατηγοροποιήσεις και έννοιες για το πώς είναι ο κόσμος και επομένως, μεταφέρει μια έτοιμη πραγματικότητα. Ως εκ τούτου, η γλώσσα δομεί τη σκέψη και τη στάση που έχουμε για τον εαυτό μας και τον κόσμο⁶. Η γλώσσα δηλαδή, σύμφωνα με τη θεωρία του Κοινωνικού Δομισμού, δεν είναι απλά ένα εργαλείο με το οποίο εκφράζουμε χαρακτηριστικά, όπως σκέψεις, συναισθήματα, επιθυμίες, που προϋπάρχουν της γλώσσας. Αντίθετα, οι έννοιες που υπάρχουν στη γλώσσα που χρησιμοποιεί ένας λαός, οδηγούν το άτομο να κατανοήσει και να δώσει νόημα στις εμπειρίες του, σύμφωνα με τις έννοιες αυτές⁷. Το παιδί δηλαδή, μαθαίνει να κατηγοροποιεί

6. Στη σημασία της γλώσσας για τη διαμορφωση της στάσης για τον εαυτό, βασίζεται η πρόσφατη θεραπευτική προσέγγιση μέσω αφήγησης, η λεγόμενη narrative ή story telling. Στην προσέγγιση αυτή ο θεραπευτής βοηθά τον ασθενή να φτιάξει με έναν άλλο τρόπο την αφήγηση για την ιστορία της ζωής του, να τη "διορθώσει", κατά κάποιον τρόπο, ώστε να έχει νόημα για τον ίδιο και να του δίνει προοπτικές για ένα καλύτερο μέλλον (Dallos, 1997, Parry, A. & Doan, R. 1994. McNamee & Gergen 1996).

7. Όπως αναφέρει η Sapir (1946), η οποία εξέφρασε παλαιότερα την άποψη ότι γλώσσα καθορίζει τη σκέψη, αν δεν υπάρχει τρόπος να εκφράσεις με τη γλώσσα μια έννοια, η έννοια αυτή δεν υπάρχει στους ανθρώπους που χρησιμοποιούν αυτή τη γλώσσα. Οι άνθρωποι δηλαδή, στην καθημερινή συναλλαγή μεταξύ τους, έχουν κατατάξει τον κόσμο σε διάφορες κατηγοροποιήσεις που εκφράζονται με αυτές, μέσω της γλώσσας, κατανοούν τον κόσμο. Οι έννοιες επομένως που εκφράζονται με τις λέξεις, καθορίζουν πως βιώνουμε μια εμπειρία και ποια στάση διαμορφώνουμε για τα πράγματα γύρω μας. Το ότι π.χ. έχουμε τρεις διαφορετικές λέξεις, αναφέρει η Brit (1995, σελ. 39), για ψυχολογικά χαρακτηριστικά, όπως, συναισθήματα, σκέψη και συμπεριφορά, καθορίζουν οι λέξεις αυτές το νόημα που δίνουμε σε σχετικές εμπειρίες. Θα μπορούσε όμως να μην υπάρχει μια από τις έννοιες αυτές, -όπως δεν υπάρχει σε μια φιλή-, οπότε δεν θα δηλωνότανε ως εμπειρία.

τις διάφορες εμπειρίες του, με βάση τις έννοιες που έχει για τις εμπειρίες αυτές η γλώσσα την οποία μαθαίνει⁸.

Λέξεις - έννοιες που έχουν αρνητική σημασιοδότηση, σημασιοδοτούν αρνητικά τις αντίστοιχες εμπειρίες που έχουμε. Η λέξη "μονογονεϊκή" οικογένεια δείχνει έλλειψη. Σημασιοδοτεί το αντίθετο της ολοκληρωμένης, πυρηνικής οικογένειας που θεωρείται η φυσιολογική και υγιής οικογένεια. Ως εκ τούτου το να είσαι σε μια μονογονεϊκή οικογένεια, σημαίνει ότι είσαι σε μια ελλειπτική οικογένεια. Η εννοιολογική σημασιοδότηση επομένως, που έχει ο όρος "μονογονεϊκή" προδιαθέτει αρνητικά για το status των οικογενειών αυτών, αφού τις χαρακτηρίζει ως ελλειπτικές, και επηρεάζει αρνητικά τη στάση και τη συναισθηματική κατάσταση των παιδιών που βιώνουν την εμπειρία του χωρισμού των γονέων τους. Όπως όμως αναφέραμε, ο μεγάλος αριθμός των οικογενειών με χωρισμένους γονείς και η σχετικότητα των αντιλήψεων που αναφέρονται στο υγιές μοντέλο οικογένειας, δεν μας επιτρέπει να χαρακτηρίσουμε τις οικογένειες αυτές ως προβληματικές. Η υγιής ή μη οικογένεια δεν χαρακτηρίζεται τόσο από τη μορφή της, αλλά από το αν εκπληρεί βασικές διεργασίες για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή και την ανάπτυξη των μελών της.

Η λέξη "μονογονεϊκή" δηλώνει επίσης ότι μετά το χωρισμό των γονέων, υπάρχει ένας μόνο γονέας για το παιδί, προφανώς ο γονέας με τον οποίο το παιδί μένει στο ίδιο σπίτι. Ο άλλος γονέας θεωρείται ανύπαρκτος μετά το διαζύγιο, εφόσον δεν δηλώνεται γλωσσικά. Διαμορφώνεται με τον τρόπο αυτό η αναμονή και η στάση, και πράξη στη συνέχεια, ότι στις οικογένειες που χωρίζουν, τα παιδιά θα έχουν

έναν μόνο γονέα. Ως επακόλουθο είναι:

α) Ο γονέας που φεύγει από το σπίτι, παίρνει το μήνυμα ότι απαλλάσσεται από τις ευθύνες του ως γονέας ή τουλάχιστον ότι μειώνεται ο γονεϊκός του ρόλος και μπορεί να συμμετέχει εις το εξής από λιγότερο ως καθόλου στη μέριμνα και φροντίδα του παιδιού. Σε παλαιότερη έρευνα των Isaak & Levin (1987, in Funder 1991), βρέθηκε ότι στις ζωγραφίες για την οικογένεια που ζητήθηκε από τα παιδιά να κάνουν, το 15% δεν συμπεριέλαβαν τον πατέρα στα μέλη της οικογένειας, ένα χρόνο μετά το διαζύγιο, ενώ, δύο χρόνια μετά το διαζύγιο, το 22% των παιδιών δεν συμπεριέλαβε τον πατέρα. Στην παραπάνω έρευνα, η σχέση των γονέων μετά το διαζύγιο βρέθηκε ότι αποτελούσε τον κυριότερο παράγοντα που επηρέασε η συμπερίληψη ή μη του πατέρα στη ζωγραφιά της οικογένειας. Από νεότερη έρευνα (Acock, 1994, σελ. 138), παρατηρήθηκε ότι: Το 1/4 των παιδιών των χωρισμένων γονέων και το 1/3 των παιδιών που ζούνε με θετούς γονείς δεν επικινούν σχεδόν με τον γονέα που έχει φύγει. Το 1/5 σχεδόν των παιδιών δεν έχουν δει ξανά τον γονέα, αφότου έχει φύγει από το σπίτι. Το 32% τον βλέπουν μια ή δυο φορές το χρόνο. Το υπόλοιπο ποσοστό των παιδιών έχει πιο συχνή επαφή με τον γονέα που έχει φύγει.

Παρατηρούμε δηλαδή ότι ο γονέας που αποχωρεί από το σπίτι, επικοινωνεί, στις περισσότερες περιπτώσεις, λίγο ως καθόλου με τα παιδιά που παραμένουν με τον άλλον γονέα. Οι αρνητικές επιπτώσεις για το παιδί, όπως αναφέραμε, έχει παρατηρηθεί ότι οφείλονται όχι τόσο στον χωρισμό των γονέων, όσο στη μείωση των διεργασιών που σχετίζονται με την ανατροφή του παιδιού στις οικογένειες

8. Η προσέγγιση αυτή είναι διαφορετική από την προσέγγιση για τη γλώσσα, όπως εκφράζεται από το Piaget, σύμφωνα με την οποία το παιδί πρώτα αποκτά τις εμπειρίες και κατανοεί τις έννοιες, και στη συνέχεια αποκτά τη γλώσσα (Piaget, 1989).

9. Οι Sweet & Bumpass (1987), από έρευνα σε αφρικάνικες οικογένειες με έναν γονέα, στις ΗΠΑ, βρήκαν ότι στις οικογένειες αυτές, τα παιδιά με ένα γονέα είχαν 5 φορές περισσότερες πιθανότητες, σε σύγκριση με τα παιδιά με δύο γονείς να ζούνε κάτω από το όριο φτώχειας (47% έναντι 9%). Η απόσυρση της οικονομικής εισφοράς του γονέα που φεύγει από το σπίτι αποτελεί την κυριότερη αιτία για τη μείωση του εισοδήματος.

αυτές. Βασικές διεργασίες για τη λειτουργία της οικογένειας, όπως η επικοινωνία, η οικονομική προσφορά, η επίβλεψη και ο έλεγχος έχει φανεί ότι μειώνονται σημαντικά μετά την αποχώρηση του γονέα (Acock & Demo, 1994).

β) Ο γονέας που μένει με το παιδί παίρνει το μήνυμα ότι έχει την αποκλειστική ευθύνη για το παιδί, αντίληψη που επιφορτίζει σημαντικά το ρόλο του ως γονέα. Τα ερευνητικά δεδομένα μας δείχνουν ότι από τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει το διαζύγιο για τον γονέα που μένει με το παιδί -στο μεγαλύτερο ποσοστό των περιπτώσεων είναι η μητέρα-, είναι η ανάληψη από ένα άτομο των ρόλων που έπρεπε να μοιράζονται δύο (Eizenberg, 1994, Arditti & Madden - Derdich, 1997). Στις περισσότερες περιπτώσεις, μετά το διαζύγιο, το εισόδημα της οικογένειας μειώνεται, με αποτέλεσμα η μητέρα να πρέπει να εργάζεται περισσότερο χρόνο, για να καλύψει τα έξοδα.¹⁰ Όταν τα παιδιά είναι μικρά τίθεται το θέμα της επίβλεψης και φροντίδας τους. Και όταν όμως είναι μεγαλύτερα, τίθεται θέμα επικοινωνίας, επίβλεψης και ελέγχου των παιδιών. Στη μείωση μετά το διαζύγιο, των διεργασιών επαρκούς επίβλεψης και φροντίδας αποδίδεται το μεγαλύτερο ποσοστό προβλημάτων συμπεριφοράς που παρουσιάζεται στα παιδιά με χωρισμένους γονείς (Dombush et al. 1985, Newcomer & Adry, 1987).¹⁰

γ) Στο παιδί των χωρισμένων γονέων, με τη λέξη "μονογονεϊκή", δίδεται το μήνυμα ότι έχει μόνο ένα γονέα, με αποτέλεσμα να μην του σημασιοδοτείται ότι ο γονέας που φεύγει από το σπίτι εξακολουθεί να είναι γονέας του, όπως και πριν, και αισθάνεται έτσι, εκτός από την έλλειψη του γονέα και έλλειψη του δικαιώματος, να διεκδικήσει φροντίδα από τον

γονέα που φεύγει. Στην κλινική πράξη εκφράζεται συχνά ο θυμός των παιδιών χωρισμένων γονέων από την αδιαφορία του γονέα που φεύγει από το σπίτι.

Με το να σημασιοδοτήσουμε την μονογονεϊκή οικογένεια ως "διγονεϊκή", ή και με άλλον όρο που να δηλώνει συμμετοχή και των δύο γονέων,¹¹ θέτουμε και τους δύο γονείς προ των ευθυνών τους ως προς τον γονεϊκό τους ρόλο. Δίνουμε τη σημασιοδότηση και το μήνυμα ότι και μετά το διαζύγιο εξακολουθούν να υπάρχουν για το παιδί, εξίσου, και οι δύο γονείς. Η σημασιοδότηση αυτή θα είναι ένας από τους παράγοντες, που μπορεί να συμβάλλει σημαντικά, νομίζουμε, στην ανάληψη των ευθυνών και από τους δύο γονείς απέναντι στο παιδί, μετά το διαζύγιο, προς όφελος των γονέων, κυρίως όμως προς όφελος του παιδιού. Η σημασιοδότηση επίσης της οικογένειας με χωρισμένους γονείς ως "διγονεϊκή" ή "αμφιγονεϊκή", απαλλάσσει τον χαρακτηρισμό των οικογενειών αυτών από το στίγμα της έλλειψης και της παθολογίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Acock, A. & Demo, D. 1994, Family diversity and well being. Sage publications, USA.
- Arditti, J. Madden - Derdich, D., 1997, Joint and sole custody mothers: Implications for research and practice. Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services.
- Burr, V., 1995, An introduction to social constructionism. Routledge, London.
- Boh, K., Clason C., Pancratova, M., Ovortr, J., Giovanni, B., Sgrita and Waemess, K., 1989. Changing

10. Χαρακτηριστικό εύρημα για τη σημασία που έχει για το παιδί η φροντίδα του πατέρα που φεύγει, είναι η διαπίστωση από σχετική έρευνα (Furnstenberg et al., 1987), ότι η οικονομική υποστήριξη του πατέρα μετά το διαζύγιο μειώνει σημαντικά την πιθανότητα για προβληματική συμπεριφορά στους έφηβους.

11. Η λέξη "αμφιγονεϊκή" θα μπορούσε επίσης να σημασιοδοτήσει την έννοια της φροντίδας του παιδιού και από τους δύο γονείς μετά το διαζύγιο. Η αρχική σημασία της λέξης αμφί είναι μαζί, αλλά εκατέρωθεν, όπως π.χ. αμφίστομος (δύο στόμια, το ένα δίπλα στο άλλο). Η λέξη αμφί, λόγω της διπλής παρουσίας του χαρακτηριστικού που δηλώνει, κατέληξε, στην τρέχουσα τουλάχιστον χρήση, να έχει την έννοια του αμφισβητούμενου. Αυτός ήταν ο κύριος λόγος που επιλέξαμε τη λέξη "διγονεϊκή" αντί της λέξης "αμφιγονεϊκή".

- patterns of european family life. Routledge, London.
- Bolgar, R., Zweig - Frank, H., & Paris J., 1995, Childhood antecedents of interpersonal problems in young adult children of divorce. *American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34, 2, February.
- Bumpass, L., Sweet, I., & Martin, T., 1990, Changing patterns of remarriage. *Journal of Marriage and the Family*, 52, August: 747-756.
- Clulow, C., 1993, *Rethinking Marriage, public and private perspectives*. Karnac Books.
- Dallos, R., 1997, *Interacting stories. Narratives, family beliefs and therapy*. Karnac Books, London.
- Demo, D., 1992, Parent - child relations: Assessing recent changes. *Journal of Marriage and the Family*, 54, February, 104-117.
- Dornbusch, M. Carlsmith, M. Bushwall, J. Ritter, P., Leiderman, H., Hastorf, m H. & Gross, T. (1985), Single parents, extended households, and the control of adolescents, *Child Development*, 56, 326-341.
- Eizenberg, L., 1994, Ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο: Το παιδί στον κόσμο του αύριο. Η επόμενη γενιά. Αθήνα, 1-5 Ιουνίου.
- Hoffman, L. 1988, A constructivist position for family therapy. *Irish Journal of Psychology*, 9 (1).
- Funder, K., 1991, *Images of Australian families*. Australian Institute of Family Studies, Longan Cheshire, Australia.
- Funder, K. & Kinsella, S. 1991, Divorced, change and children. Effects of changing family structure and income on children. *Family Matters*, No 30, December, Australia.
- Furstenberg, F. Morgan, P. & Alison, D., 1987, Paternal participation and children well being after marital dissolution. *American Sociological Review*, 52, 695-701.
- Giddens, A., 1993, *Sociology*, Polity Press, London.
- Gittins, D., 1993, *The family in question*. Macmillan, London.
- Guidubaldi, J., & Perry D., 1985, Divorced and mental health sequelae for children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24, 531-537.
- Holdnack, J. 1992, *The long-term effects of parental divorce on family relationships and the effects on adult children's self concept*. The Haworth Press, Inc. N.Y.
- Keith, M. & Finlay, B. 1988, The impact of parental divorce on children's educational attainment, marital timing, and likelihood of divorce, *Journal of Marriage and the Family*, 50, 797-809.
- Legua, L. Wolchik, S. & Braver, S., 1995, Understanding children's divorce adjustment from an ecological Perspective. *Journal of Divorce and Remarriage*, vol. 22 (3/4).
- Leonard, D. And Hood - Williams J., 1992, *Families*, Nelson, Hong Kong.
- Lester D., 1996, Trends in divorce and marriage around the world. *Journal of Divorce and Remarriage*, Vol. 25 (1/2).
- Mc Goldrick, M., & Carter, A., 1982, *The family life cycle, in Walsh, Normal family processes*, Guilford Press, New York.
- McNamee, S., and Gergen, K., 1996, *Therapy as social construction*. Sage, London.
- Minuchin, S., 1974, *Families and family therapy*. Harvard University Press, Cambridge.
- Mitchell, A., 1985, *Children in the m.i.d.l.e., Living through divorce*. Tavistock Publications, London.
- Muncie, J., Wethelerr, M., Dallos, R., and Cochrane, A., 1995, *Understanding the Family*. The Open University, Sage Publications, London.
- Newcomer, S., & Udri, R., 1987, Parental marital status effects on adolescent sexual behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 235 - 240.
- Παπαδιώτη - Αθανασίου, 1995, Εξέλιξη της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία. Μονογονεϊκή οικογένεια στο σύγγραμμα, Οικογένεια με ένα γονέα, (επιμ. Γαλάνη), Παπαζήσης.
- Parry, D., and Doan, R., 1994, *Story re-visions. Narrative therapy in the postmodern world*. The Guilford Press, London.
- Pyle, D., 1979, *Intelligence an introduction*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Rappoport 1989, Ph., *Ideologies about family forms: Towards diversity*, in Boh et al., ό.π.
- Rutter, 1975, *Helping troubled children*. Penguin,

Books, London

Sapir, E., 1947, Selected writings in language, culture and personality. University of California Press, Los Angeles.

Sweet, A., Bumpass, L., 1987, American families

and households. Russel Sage, New York.

Wallestrein, S., And Blakeslee, S., 1989, Second chances: Men, Women and children a decade after divorce. Ticknor and Fields, N.Y.

